

Horizonty

Pražské přednášky Davida Gila

Jan Chromý

Ústav českého jazyka a teorie komunikace, FF UK, Praha
jan.chromy@ff.cuni.cz

Eva Lehečková

Ústav českého jazyka a teorie komunikace, FF UK, Praha
eva.leheckova@ff.cuni.cz

Ve dnech 18.–20. listopadu 2008 se na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze pod záštitou Ústavu lingvistiky a ugrofinistiky uskutečnila série čtyř přednášek typologa Davida Gila pod souhrnným názvem *How different can languages be? Compositional semantics in typological perspective*.

David Gil je zaměstnán v lingvistickém oddělení Institutu Maxe Plancka pro evoluční antropologii v Lipsku, větší část roku však působí v terénním pracovišti tohoto institutu v indonéské Jakartě. Hlavním předmětem jeho zájmu je jazyková typologie (spolu s Bernardem Comriem, Martinem Haspelmathem a Matthew Dryerem je jedním ze spoluautorů známého Atlasu jazykových struktur světa¹). V posledních letech svou pozornost zaměřuje na běžně mluvenou indonéštinu na ostrově Riau.

Hlavním pilířem Gilova odborného díla však není pouhý popis exotických jazyků. Toto materiálové bádání se v Gilově vědecké perspektivě stává nutným předpokladem pro poznání jazyka jako takového, pro výstavbu adekvátní teorie jazyka. Určujícím principem je důsledná deeurocentrace lingvistického popisu – Gil požaduje, aby teorie jazyka byla s to popsat i jazyky typologicky odlišné od jazyků indoevropských, zvláště když jimi, jako v případě jazyků austronéských, hovoří mnoho set milionů mluvčích.

Výše uvedený název série českých přednášek naznačuje, že jednou ze základních otázek, k nimž se David Gil vyslovuje, je problematika jazykových univerzálií. Gil se svými postoji dogmaticky nepřiklání ani k jednomu z vyostřených názorů (ať už jde o generativní lingvisty předpokládající existenci univerzálií nebo o křídlo typologů, kteří existenci jakýchkoliv univerzálií zpochybňují²), nýbrž volí „střední cestu“: Tvrdí, že rozdíly mezi jazyky jsou četnější a častější, než si obvykle jazykovědci myslí, ale že zároveň shody mezi jazyky existují, a tak je možné i vhodné o určitých jazykových univerzáliích uvažovat. Pro jejich popis Gil vytváří (na pozadí kritiky generativní gramatiky) vlastní elegantní aparát kategoriální gramatiky (Gil 2000).

Svůj cyklus pražských přednášek a ústřední otázku „How different can languages be“ David Gil otevřel kontrastem mezi naší osvojenou představou o struktuře jazyka a typickou indonéskou větou „Ayam makan“, jež obsahuje indonéská slova „ayam“ (kuře) a „makan“ (jíst). Ukázal, že při rozboru této věty není přesné užívat tradiční kategorie podmět a přísudek. Slova „ayam“ a „makan“ fungují jako obecné pojmy, věta může znamenat nejen „kuře jí“,

1 World atlas of linguistic structures, <http://wals.info/>

2 Srov. např. Dryer (1997) a Haspelmath (2007), pro které nekonečné variace ve struktuře jazyků světa vedou k hypotézám o neexistenci univerzálních mezijazykových (kroslingvistických) kategorií.

ale i „kuřata byla sněžena“, „důvod, proč kuře jí“, „někdo jí kvůli kuřeti“, „někdo jí spolu s kuřetem“ a mnohé další.

Věta „Ayam makan“ funguje podle Davida Gila na základě asociace, její význam je „entita asociovaná s kuřetem a jídlem“. Jako řešení potíží s analýzou daných jazykových struktur pomocí klasických syntaktických kategorií představil David Gil koncept „IMA language“ (izolační, monokategoriální a asociativní jazyk), tj. izolační jazyk, v němž je výhodné chápat všechny segmenty jako náležející k jediné kategorii a který disponuje pouze malou, uzavřenou skupinou morfologických markerů a v němž je význam struktury tvořen pomocí (konvenčních i situačních?) asociací. Gil ukázal, že takovým IMA jazykem jsou např. neverbální sémiotické systémy, jazyk malých dětí nebo komunikace u některých druhů opic. Gil konstatuje, že mezi současnými jazyky světa neexistuje žádný čistý IMA jazyk, ale lze nalézt tzv. relativní IMA jazyky, např. právě riauskou indonéštinu, které se čistému IMA jazyku blíží (například v nich lze nalézt řetězce gramatických struktur vykazujících vlastnosti IMA jazyka, vysoký stupeň sémantické asociativnosti, pouze početně omezenou skupinu funkčních slov – morfologických příznaků).³

V posledních dvou přednáškách Gil podrobně prezentoval svůj nejnovější výzkum, v němž se věnuje právě zkoumání míry asociativnosti v různých izolačních jazycích. V době přednášek tento výzkum ještě nebyl uzavřen, už průběžné poznatky však přinášely pozoruhodná zjištění. Z několika závěrů uveďme například to, že míra asociativnosti určitého jazyka byla statisticky vyšší u jazyka užívaného v menších komunitách (do 100 000 mluvčích), nebo to, že jazyk méně vzdělaných mluvčích vykazuje vyšší míru asociativnosti.

David Gil se české odborné veřejnosti představil coby poutavý přednášející a rádi konstatujeme, že se tak na všech přednáškách dalo za hojně účasti posluchačů, ať už z řad pedagogů nebo studentů, a že po přednáškách následovala plodná diskuse, motivovaná zájmem o problematiku, nikoli potřebou být na přednášce viděn.

Více informací o Davidu Gilovi se lze dozvědět na jeho osobních stránkách: <http://email.eva.mpg.de/~gil/>. Oba jeho zmíněné články jsou ke stažení na stránkách http://lingvistika.cz/?2008_gil.

Literatura:

DRYER, Matthew (1997): Are grammatical relations universal? In: Joan Bybee – John Haiman – Sandra A. Thompson (eds.), *Essays on Language Function and Language Type: Dedicated to T. Givón*, s. 115–143.

GIL, David (2000): Syntactic categories, cross-linguistic variation and universal grammar. In: Petra M. Vogel – Bernard Comrie (eds.), *Approaches to the Typology of Word Classes (Empirical Approaches to Language Typology)*, s. 173–216.

GIL, David (2008): How much grammar does it take to sail a boat? In: Andrew D. M. Smith – Kenny Smith – Ramon Ferrer-i-Cancho (eds.), *Proceedings of the 7th International Conference on the Evolution of Language*, s. 123–130.

HASPELMATH, Martin (2007): Pre-established categories don't exist. *Linguistic typology*, 11, s. 119–132.

3 Podrobněji viz Gil (2008).